

QASHQADARYO VILOYATINING SUV RESURSLARI

Shonazarov Jonibek Yomg'irovich

*“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti,
doktoranti*

jonibekshonazarov@gmail.com

Bobojonov Nurimon Shaxriyor-o'g'li

*“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti,
talabasi*

nurimonbobojonov@gmail.com

Maxmiyev Afro'zbek Dadaxon o'g'li

*“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti,
talabasi*

afruzmaxmiyev@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qashqadaryoning daryolari, soylari, kanallari hamda mamlakatimizning suv manbalari kabi tabiiy boyliklar bo'yicha ma'lumotlar berilgan. Shuningdek, iqlimi quruq, sug'orma dehqonchilikka asoslangan o'lkamiz uchun daryolarning sug'orishdagi ahamiyati naqadar kattaligi haqida ilmiy ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *Gidroelektrostansiya, trassa, zovur – drenaj, biologik, namlik koeffitsiyenti, daryolarning to'yinishi, yaxob suvining ahamiyati.*

Abstract. *This article provides information on natural resources such as rivers, streams, canals and water sources of Kashkadarya. Also, scientific information was given about the importance of rivers in irrigation for our country, which has a dry climate and is based on irrigated agriculture.*

Key words: *Hydroelectric power plant, highway, ditch - drainage, biological, moisture coefficient, saturation of rivers, importance of groundwater.*

Абстрактный. *В данной статье представлена информация о природных ресурсах, таких как реки, ручьи, каналы и водные источники Кашкадарьи. Также была дана научная информация о значении рек в орошении для нашей страны, имеющей засушливый климат и основанной на орошаемом земледелии.*

Ключевые слова: *ГЭС, шоссе, канава - дренажные, биологические, коэффициент влажности, насыщенность рек, значение подземных вод.*

Qashqadaryo viloyati hududidan oqib o'tadigan suv havzalari, jumladan, daryolar, soylar, kanallar, anhorlar va ariqlar viloyatimiz qishloq xo'jaligida foydalaniladigan, sug'orib dehqonchilik qiladigan yerlarni sug'orishda, yuzlab sanoat korxonalarini suv bilan ta'minlashda, shahar va qishloqlarimizdagi ijtimoiy sohalarni hamda viloyatning 3,5 mln kishi aholisining suvga bo'lgan ehtiyojini qondirishda muhim ahamiyatga egadir.

Viloyatda jami 2 322 754 gektar yer qishloq xo'jaligi tarmoqlarida band bo'lib, shundan 362 871 gektar maydonda sug'orib dehqonchilik qiladi. Bu maydonlarni sug'orish uchun qariyb jami 5 mlrd.m³ suv sarflanadi. Qishloq xo'jaligi uchun

olinayotgan suvning 80% sug'orish uchun sarflansa, qolgan 20% tuproq sho'rini yuvishga ishlatiladi. Viloyatning Muborak, Kasbi hamda Koson tumanlarida sho'r va sho'rxok tuproqlar mavjud bo'lib, bu tuproqlarni yaxob suvi berish orqali sho'rlarini yuvib, undan so'ng ekin ekiladi. Sug'orishga sarflanayotgan suvning 20-25 % zovur drenaj orqali tabiiy holda sizib qaytarma suvlar sifatida zaharli kimyoviy moddalar va mineral o'g'itlar bilan ifloslanib, tabiiy havzalarga qo'shiladi yoki sug'oriladigan hududlardan tashqariga chiqarib tashlanadi.

Viloyatimizda mavjud daryo va kanallar sanoat tarmoqlarini va maishiy-kommunal xo'jaligini suv bilan ta'minlaydi. Bu sohalarga daryo va kanallarni 2-2,5% suvi sarflanadi. Shu sarflangan suvning 85% ifloslangan yoki qisman tozalangan holda yana tabiiy o'zanlarga qo'shib ketadi.

Daryolarning energetik ahamiyati ham katta. Talimarjon suv omborida qurilgan gidroelektrostansiya viloyatning elektr energiyaga bo'lgan ehtiyojini ma'lum darajada qondiradi.

Viloyatdan oqib o'tadigan daryolarning yana baliq ovlashda, rekreatsion maqsadlarda ham ahamiyati katta. Daryo suvlarida laqqa, oq amur, sazan kabi baliq turlari mavjud bo'lib, bu baliqlar sanoat ahamiyatiga ega bo'lmasa-da, ma'lum ma'noda, aholini baliq mahsulotlari bilan ta'minlaydi. Undan tashqari daryoda yashaydigan boshqa mavjudotlar ham suvning qayta tiklanishida o'zining ta'sirini ko'rsatadi. Yuqorida qayd qilinganidek, daryo trassalari va vodiylarida aholining dam olish maskanlari tashkil etilgan. Bu maskanlar o'zlarining mikroiklimi bilan jazirama yoz oylarida aholini dam olish va salomatliklarini tiklashga xizmat qiladi.

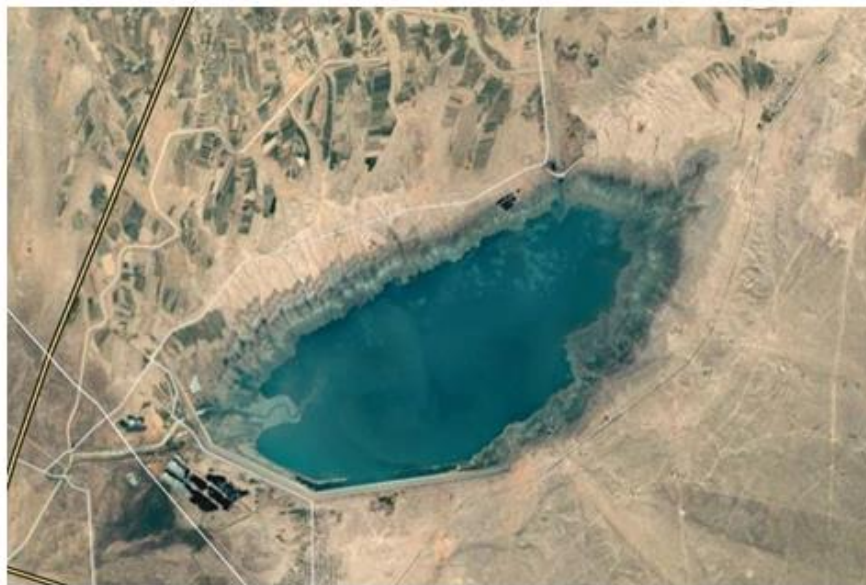
So'ngi vaqtlarda viloyatimizdagi sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash maqsadida zovur – drenaj suvlari miqdorining ko'payishi, ishlab chiqarish korxonalaridan, maishiy tarmoqlaridan, transport va sog'lomlashtirish tashkilotlardan, ayniqsa, aholi xo'jaliklaridan chiqayotgan iflos-oqova suvlar miqdorining ortib ketishi, ularning daryo va kanallarga oqizilishi tufayli katta suv havzalari suvining tabiiy holati buzilib, ifloslanib bormoqda bu esa o'z navbatida suvdan foydalanish muammolarini keltirib chiqarmoqda.

Daryo suvlarining ifloslanishi oqibatida suvning tabiiy holati buzilib, yashil suv o'tlarining, baliqlarning va boshqa suvda yashaydigan jonivorlarning kamayib ketilishiga, sug'oriladigan yerlardagi ekinlarning yaxshi rivojlanishiga, ularning hosildorligiga va oqibatda kishilar salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Daryolar, soylar, kanal va anhorlar ham hududning katta boyligi hisoblanadi. Shuning uchun bu suv havzalari suvlarini toza saqlash, ulardan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Suvni toza saqlash uchun eng avvalo ekin dalalaridan chiqayotgan zovur-drenaj suvlarini tabiiy suv havzalariga oqizmaslik, zovur-drenaj suvlarini ma'lum havzaga yig'ib, uni zararsizlantirib keyin toza suvlarga qo'shish maqsadga muvofiq.

Qishloq xo'jaligi ekinlarini kimyoviy zaharlar bilan kamroq dorilab, qishloq xo'jaligi zararkunandalariga biologik usul bilan qarshi kurashishni joriy qilish hamda zavod va fabrikalardan, maishiy xizmat ko'rsatish korxonalaridan chiqayotgan iflos-oqova suvlarni tuz tozalash qurilmalarida tozalab, undan so'ng suv havzalariga tashlashga erishish zarur.

Tallimarjon suv ombori Qashqadaryo viloyatining Nishon tumanida joylashgan. Tallimarjon suv ombori Amudaryodan suv oladigan yirik gidrotexnika inshooti bo'lib ko'p yillik rejimda Qashqadaryo viloyatini ko'p qismini suv bilan ta'minlab kelmoqda, irrigatsiya va energetika maqsadlarida bunyod etilgan. Suv omborining qurilishi 1985-yilda nihoyasiga yetkazib, suv bilan to'ldirilgan bo'lib, uning to'g'on balandligi 35 m, sohil chizig'i uzunligi 36 kmga teng. Suv omborining suv sig'imi 1,53 km³ tashkil qiladi. Suv ombor tarkibiga to'g'on, suv o'tkazuvchi

inshootlar va GES kiradi.

Chimqo'rg'on suv ombori – Qamashi tumani Qorabog' xo'jalik hududida joylashgan bo'lib, Qashqadaryo o'zanida qurilgan. Sel va suvlarini sekinlashtirish maqsadida foydalaniladi. 1963-yil foydalanishga topshirilgan, sug'orishga bog'langan maydon 38 000 ga, loyihadagi hajmi 550,0 mln.m³, to'g'on dambaning uzunligi 10,0 km, to'g'on balandligi 34 m, normal suv chiqarish qobilyati 330 m³/sek, favqulodda suv chiqarish nuqtasi 2 ta.

Pachkamar suv ombori – G'uzor tuman Pachkamar qo'rg'onida bo'lib, foydalanishga topshirilgan yili 1968-yil, sug'orishga bog'langan maydon 14,4 ming.ga, loyihadagi hajmi 260 mln.m³, to'g'on balandligi 12 m, normal suv chiqarish qobilyati 30 m³/sek, favqulodda suv chiqarish nuqtasi 2 ta.

Hisorak suv ombori – Shahrissabz tumani Miraki shaharchasi hududida bo‘lib, Suv ombori Oqsuv daryo o‘zanida qurilgan, sel va toshqin suvlarini sekinlashtirish va sug‘orish uchun foydalaniladi. Suv omboridagi suv bilan viloyatimizning Kitob tumani, Shaxrisabz tumani, Yakkabog‘ tumani xo‘jaliklari ekin maydonlarni sug‘oradi. Foydalanishga topshirilgan yili 1987-yil, sug‘orishga bog‘langan maydon 46,8 ming.ga, loyihadagi hajmi 170,0 mln.m³, foydali suv hajmi 138,4 mln.m³, loyqa bosgan hajmi 31,6 mln.m³ ni tashkil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rakhmatov, N., Maksudova, L., Jamolov, F., Ashirov, B., & Tajieva, D. (2020, July). The concept of creating a new water management system in the region. In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering (Vol. 883, No. 1, p. 012007). IOP Publishing.
2. Norkulov, B., et al. "Analysis of channel processes in the bottom of the dam." National Association of Scientists 2.68 (2021): 32-36.
3. Bazarov, Dilshod, et al. "Improvement of damless water intake methods taking into account the hydraulic and sediment regimes of the river." E3S Web of Conferences. Vol. 410. EDP Sciences, 2023.
4. Shomurodov A. et al. Improving the operation conditions of Amu-Bukhara machine channel //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2023. – T. 2612. – №. 1. – C. 020018.
5. Norkulov, B. E., Nazaraliev, D. V., Kurbanov, A. I., Gayratov, S. S., & Shodiyev, B. (2023, March). Results of a study of severe deformation below the damless water intake section. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2612, No. 1). AIP Publishing.